

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 3 Fylke: Jor-Trøndelag
 Tilleggsspørsmålnr. Herad: Brekken.
 Emne: Brynet. Bygdelag: grendene om
 Oppskr. av: Lars Valseth, Gard: Stursund sjo-
 (adresse): Revallen. G.nr. Br.nr. Roros.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Brynet.

I. Det bryne til å kvesse ljæen med kalles her jåbryne (et). Vi sier "vi bryne jåen." Enkelte ganger kan en høre enkelte si at de "hene jåen". Helst brukes navnet "hen" (ei) på de brynene en kvesser snekkerverktøy og liknende med.

II. De siste 20 åra har folk her for det meste gått over til å bruke bryner av kunststein til ljåbryner. Frå de eldste tider brukte de bryner av naturstein. De ble for det meste kjøpt utabeggs. Sellers fins en rauaktig brynesteinart i beggda, og i kvaliteten står den fullt på høyde med den man kjøpte. At denne ikke ble så alminnelig, kom seg av at steinarten først ble funnet de seinere åra, altså nær over-

2. gangen til bruken av kunst-
stein. Ellers kunne den vere nok-
så vanskelig å finne da den låg
spredt som bruddstykker i more-
nejord. På Slågäen ova Trauwallen
fins mye av den riktige kvaliteten.

En utmerkt stein til "knivhever"
fins et sted ved sørbredda av
Stursundsjøen (Botnet.) Den er
svart av farge. Gammalt henta
somme ved Feragen heinene sine
derifrå. Far, Nils Larsen Valseth f.
Feragen, fortalte at en gammel
mann ved navn Reinhold Turland
har heim heile bakkesbira med
heiner derifrå. Det var kan hende
for omlag 100 år sia. Disse heine-
ne slipper en for det meste å
bearbeide noe større da de har lang-
strakt, smal form. Finnestedet er
blitt hemmeligholdt så mange av
den grunn ikke har kjennskap til
det. Brynesteinen ble (blir) henta
til eget bruk. Noen handel med
bryner har jeg ikke kjennskap
til, men at de har vart brukt
som gave har hendt i mange
tilfelle.

3. Omrent alle redskaper blir
først slipt på rund slipe-
stein og etterpå kvesst med bry-
ne (hen) for å ta bort "roa".
Finere redskaper som barberkniv

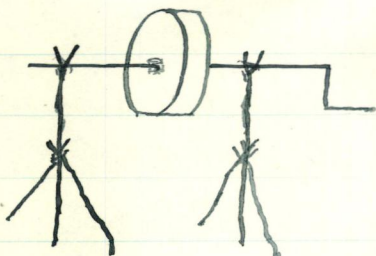
3.

ver kan først bli slipt på en
meget hard fin, rund slipestein
for etterpå å kvesse med hen.
Men for det meste blir også
den kvesst bare med hen og
strykerem.

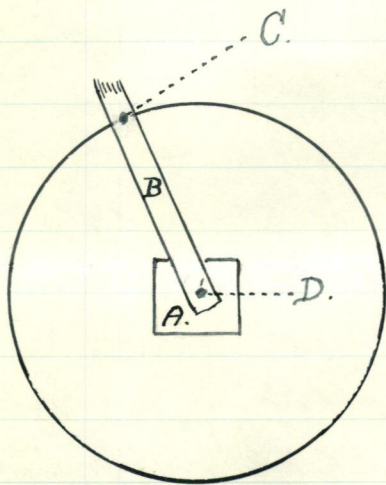
4. Vi har ingen beretninger
om at ljæen ble kvesst,
bare ved å hjerne ut egga med
hammer. Tjeld og skyre er
redskaper som ikke blir brukt
her. Fongen kan berette om når
stikken med å slipse ljæer, kom
til bygda.

5. Vi har ikke noe kjennskap
til flate, stilleliggende
slipesteiner. Vi bruker større
og mindre runde steiner oppas-
set etter krav og bruk. Til ljæ-
er blir de største som regel
nyttå, mens mindre og noe har-
dere steiner brukes til snek-
kerverktøy og liknende. Det
har vært alminnelig å ta
med en mindre stein til
slatten i utmarka. De krav
en stilte til en slik stein, var
ikke så store. Ofte hadde en
ingen stol å legge den i. Man
hogg to staurer med kløft i
toppen og sto ned i marka
ved en bekk. Steinen ble så

plassert i kløftene. Tjieldens hadde en brye å ha vatn i. Man brukte brynstokken, en annen kopp, neverskrukke eller liknende til å ause på vatn med.

SLÅTT-SLIPE-
STEIN.

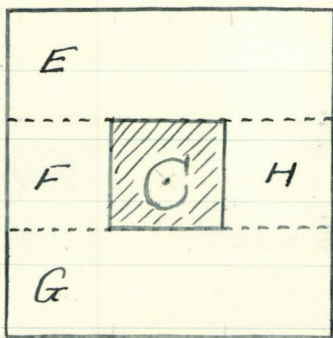

Under slått på heimejorda sto (står) slipestei alltid heime ved huset. Ingen veit nå hovv gammal stikken er.

Den gammal måte å "skjeft" slipesteinen på akslingen lærte jeg av far. Det furutrestykke ble avpassa så det akkurat fylte det firkanta holet i steinen A. Dei trespildre godt så

lang som radien til steinen B ble forsynt med 2 spiker C og D. Spikeren D skulle søke etter det nåyaklige sentrum til steinen, mens spikeren C skulle vise om omkretsen ble fulgt. Når sentret var funnet på den ene side, måtte en også finne det på den andre. Så ble måla av den tilsvarende del av slipesteinakselen tegna inn i treklossen omkring sentret C. [Le

risset!) Den merkte akselen

RISS. AV

TREKLOSSEN.

og gjorde et tilsvarende merke på kloss og stein for å være sikker på at akselen ble satt rett inn.

Lå ble treklossen

slått ut, og med ei sag ble den

skåret i 3 stykker E F G. Etterpå ble F igjen skåret slik at firkanten som svarte til akselen, (skravert) ble tatt vekk. Nå kunne akselen settes inn etter merket, og de forskjellige bestykker EFGH bringes på plass om akselen. Steinen ble hengst i stolen, og små kast og sidesleng kunne reguleres vekk med plegger (trebleier.) Framgangsmåten har vist seg å være meget god. Jeg kan anmerke at det fins dem som uten videre tar til å feste akselen på slump. De finner seg noen bestykker og bleier som de tror passer. Lå kan de få stå og regulere en dag eller to, og enda få se at steinen slenger på seg.

Li Hvor ofte en må slipe låen, beror på hva slags gras og hva slags lende en slår. Graset

på fraueng er tyngre enn skringgraset (ugjødsle småslått). Det er alminnelig å bruke en nyslipt lå ei uft (økt), d.v.s. tida mellom to matmål. Før slåmaskinen kom i bruk, var det å gå med låen frå morgenen til dugurd. Det var 2 ufter. Dei uft kunne vare ca. $2\frac{1}{2}$ - 3 timer. Men en god slåttkar som kunne kursta å kvesse med stein og bryne, greidde seg lenge. Unggutter (nybegynnere) måtte på slipesteinen forholdsvis ofte.

Småslått på myr var ikke så lei til "å ta eggør he jaen". Der kunne det gå både 1 og 2 dager før en slipte. På hardtende greidde en også slå frå en halv til en heil dag om en var heldig og ikke råkete på stein og sand. Men som regel lönkte det seg å gå på slipesteinen oftere, og en ble også tvungen til det om en "stenhogg", d.v.s. hogg låen i stein.

F. Her på braktene bruker en slåttkar bare ett bryne. Bryner av tre påklint bjere og sand har visst aldri vart i bruk her, i allfall har vi ikke hørt om det.

8. Her bruker man la ljæen sitte i ovvet når en slipper. Man holder egga mot seg.

9. Når en skal bryne, setter en øvste enden av ovvet mot marka. Brynet holdes i høyre handa, og den venstre handa holder i ljæen. Orv og ljå støttes mot venstre arm og bryst, og ljåspissen peker rett fram. (Se

FIG. 1.

FIG. 1.) Undersida av ljæen vender da noe opp. Det er forskjell på hvordan hver enkelt bryner.

Tomme stryker først ett drag over, så ett under. Andre stryker to under mot ett over. Andre igjen stryker først ferdig undersida, så legger de ljåovvet på marka, lar ljåspissen peke mot seg og stryker ferdig oversida. (Se FIG. 2).

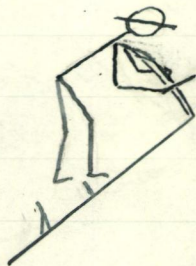

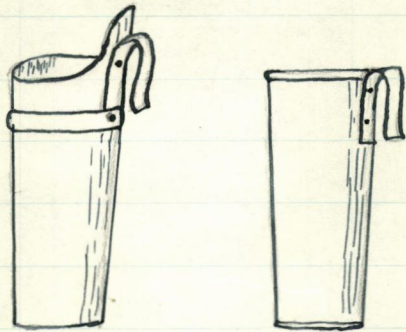
FIG. 2.

Den siste måten kom først i bruk med kunststeinbrynet ca.

20 år sia.

10. Koppen brynet blir båret i, kaller vi brynestokk. Den er laga av furutre, jernblikk eller

av Kopper. Den eldste form er
nok den av tre. Se rissa!

TRE-STOKK. JARN ELLER

KOPPER-STOKK.

11. Brynstokk
av okse
eller Kuhorn
veit vi ikke
av.

BRYNSTOKKEN

BAK.

12. Man hen-
ger bryn-
stokken i Knivreima
bak og noe til høgre.
Se risset!

13. Det er mest al-
minnetlig å hol-
de brynet fuktig,
men det kan også
være samme som fört-
bryner. Til å fukte
med bruker en bare

votn. Det gjelder bryner både av
naturstein og kunststein. Vatnet
har en i brynstokken og lar bry-
net stå med.

14. Skjølet eller sanden som kom-
mer fram ved bryning, kaller
de görm eller groms.

15. At den kan ha vært anvendt
til folkemedisin, har vi in-
gen beretninger om.

17. Mange har ment brynet ble bedre ved å ligge "som drag" (henslengt ei tid uten å nyttles.) Likeså har mange ment en sløv lja ble bedre ved å ligge på et forvtak over vinteren for å ruste. For å oppnå et slikt "ypperlig" resultat har de gjort seg umak med å ta ljaen av orvet og slengt den på taket til "bot og bedring". Kenna den dag i dag trur mange på dette.

18. Vi har ingen beretninger om at et bryne kan "tale". Derimot truede mange at enkelte bryner kunne spå varet. Eks: Min moster, Jorgen Johnsen Valseth, hadde et slikt bryne. Det var av naturstein og gråsvart av farge. Når det skulle bli regn, kom det fram svarte prikker på det, truede de. Jeg var gjetergutt omkring år 1912 og hadde naturligvis interesse av å få solskinn om dagene. En annen gjetergutt og jeg gikk om morgenen og såg etter hva vidunderbrynet

mente om været.

19. Om det brøff seg slik
at en "mätte" spyttte
på brynet, kunne nok en og
annen si noen ord på skjemt
som: "Tvi flekk, sa boen",
"Tvi vôle" o. s. v.

20. Vi har ingen beret-
ninger om særskilte
viseskumper anvendt under
kvessinga.

Beavollen 18. mars
1947.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

adr. NORSK FOLKEMUSEUM

BYGDØY

327

Lars N. Valseth.